

ตำนานพระโกศ

นำเสนอเมื่อ : 14 พ.ย. 2551

ตำนานพระโกศ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ กรมพระสมมตอมรินทร์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร กรมพระยาดำรงราชานุภาพและ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจิตรเจริญ
กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงช่วยกันสืบสวนเรียบเรียง

พระโกศที่ทรงพระบรมศพ และพระศพเจ้านาย
กับโกศที่พระราชทานสำหรับศพราชการผู้มีบรรดาศักดิ์สูง ซึ่งมีอยู่ในเวลานี้ รวมเบ็ดเสร็จมี ๑๔ อย่าง
เรียงโดยลำดับยศเป็นดังนี้

๑. พระโกศทองใหญ่
๒. พระโกศทองรองทรง นับเสมอพระโกศทองใหญ่
๓. พระโกศทองเล็ก
๔. พระโกศทองน้อย
๕. พระโกศกุดั่นใหญ่
๖. พระโกศกุดั่นน้อย
๗. พระโกศมณฑปใหญ่
๘. พระโกศมณฑปน้อย
๙. พระโกศไม้สิบสอง
๑๐. พระโกศพระองค์เจ้า เดิมเรียกว่า โกศลังกา
๑๑. โกศราชินิกุล
๑๒. โกศเกราะ
๑๓. โกศแปดเหลี่ยม
๑๔. โกศโถ

ตำนานพระโกศทั้งปวงนี้ มีปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารบ้าง บอกเล่ากับสืบมาบ้าง ต้องสันนิษฐานบาง มีตำนานดังแสดงต่อไปนี้ เรียงลำดับตามสมัยที่สร้าง

ที่ ๑ โกศแปดเหลี่ยม มีอยู่ ๔ โกศด้วยกัน แต่โกศหนึ่งนั้นเก่ามาก ไม่ทราบตำนานว่าสร้างครั้งไร สังเกตทำนองลวดลายเห็นเป็นอย่างเดียวกับช่างครั้งรัชกาลที่ ๑ แต่ฝีมือทำนั้นหยาบมาก ถิ่นจะกะเอาว่าสร้างแต่ครั้งกรุงธนบุรีก็เห็นว่าจะเป็น การสมควร ด้วยเหตุ ข้อ ๑ ผู้คนนั้นเวลาว่างการทักศึกษามีน้อย งานพระเมรุต้องรีบทำในเวลาว่างอันเป็นเวลาสั้น จึงต้องเร่งทำเอาแต่พอให้ใช้ได้ทันงาน จะให้งดงามถึงที่ไม่ได้ ข้อ ๒ โกศแปดเหลี่ยมนี้ เป็นอย่างเดียวกับพระโกศกุดั่น อันมีตำนานปรากฏว่าสร้างครั้งแรกในรัชกาลที่ ๑ โกศแปดเหลี่ยมต้องมีอยู่ก่อนแล้ว พระโกศกุดั่นทำเอาอย่างจึงจะเป็นได้ ซึ่งโกศแปดเหลี่ยมจะทำทีหลัง เอาอย่างพระโกศกุดั่นนั้นเป็นไปได้ ไซ้ประกอบศพที่ด้าศักดิ์เป็นกรรโชก เขาใจว่าโกศแปดเหลี่ยมนี้เก่าแก่กว่าโกศชนิดอื่นหมด ด้วยทำยอดเปียหลังคา คงเป็นแบบแรกที่แปลงมาจากหม่อมตั่งแต่ครั้งกรุงเก่า ยิ่งที่อีก ๓ โกศนั้น โกศหนึ่งก็ไม่ทราบแน่ชัดว่าสร้างเมื่อไร แต่สังเกตุฝีมือเห็นว่า คงทำราวรัชกาลที่ ๓ หรือ ที่ ๔ อีกโกศหนึ่งกรมหมื่นปราบปรบักษ์ทำขึ้นในรัชกาลที่ ๕ ไซ้ประกอบศพหม่อมแม่ม ในสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชเป็นคราวแรก อีกโกศหนึ่ง กรมหลวงสรรพาสตราศฤภิก ขอพระบรมราชานุญาตทำถวายในรัชกาลนี้ ไซ้ประกอบศพเจ้าจอมมารดาสังวาลเป็นประเดิม

ที่ ๒ โกศโถ มีอยู่ ๒ โกศ โกศหนึ่งนั้นเก่ามากลวดลายและฝีมือเหมือนกับโกศแปดเหลี่ยมใบเก่า เห็นได้ว่าทำราวคราวเดียวกัน ไม่ปรากฏตำนานว่าสร้างเมื่อไร ได้ยินแต่กล่าวกันว่าเป็นโกศเก่าแก่ ไซ้มาแต่รัชกาลที่ ๑ แล้ว คำกล่าวเช่นนี้ ประกอบกับฝีมือที่ทำราวเดียวกับโกศแปดเหลี่ยมชักให้หาเชื้อขึ้นอีก ว่าโกศแปดเหลี่ยมและโกศโถทั้งสองอย่างนี้ สร้างแต่ครั้งกรุงธนบุรี ทำไม่จึงเรียกโกศโถก็เขาใจไม่ได้ รูปก็ไม่เหมือนโถ ทรงอย่างโกศแปดเหลี่ยมนั่นเองแต่ถูกแปลงเป็นกลม แยกยอดเป็นทรงมงกุฎเหมือนชฎาละคร คงทำทีหลังโกศแปดเหลี่ยม และเห็นจะไซ้เป็นยศสูงกว่าโกศแปดเหลี่ยม ด้วยยอดทรงมงกุฎพาให้เขาใจเช่นนั้น แต่เดี๋ยวนี้ถือว่าต่ำกว่าโกศแปดเหลี่ยม ไซ้สำหรับพระราชทานพระราชอาคันและข้าราชการที่มีบรรดาศักดิ์ ได้รับพระราชทานโกศเป็นชั้นตน อีกโกศหนึ่งเป็นของทำเติมขึ้นใหม่ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอลังการเป็นผู้ทำ โดยรับสั่ง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบาราบปรบักษ์ เมื่อในรัชกาลที่ ๕

ที่ ๓ พระโกศกุดั่น ๒ พระโกศ สร้างในรัชกาลที่ ๑ เมื่อปีมะแม จุลศักราช ๑๑๖๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒) ทรงพระศพสมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดี และเจ้าฟ้า กรมพระศรีสัสดาภิบาล เมื่อทรงพระศพสมเด็จพระพี่นางหม่อมทองคำทั้งสองโกศ ตามคำที่ว่ากันว่าพระโกศกุดั่นนั้น ชำรุดหายไปเสียองค์หนึ่ง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบาราบปรบักษ์ทรงคนได้มาแต่ตัวพระโกศ จึงทรงทำฝาและฐานใหม่ประกอบเข้า พระโกศองค์นี้เรียกว่า "กุดั่นใหญ่" ฝีมือทำซึ่งปรากฏอยู่ที่ทับพระโกศนั้นงามอย่างยิ่ง สมกับที่มีตำนานว่าเป็นของทำในรัชกาลที่ ๑ อีกองค์หนึ่งเรียกว่า "กุดั่นน้อย" องค์นี้ที่ว่าไม่ชำรุดสูญหาย แต่ดูทำนองลวดลายในภาพ ไม่ค่อยจะเทียบทันเสมอกันกับพระโกศกุดั่นใหญ่ อันมีตำนานว่าทำพร้อมกัน อาจจะเป็นตัวแทนเสียแล้วก็ได้ พระโกศทั้งสององค์นี้เกียรติดียศไซ้ต่างกัน ทุกวันนี้ถือว่าพระโกศกุดั่นใหญ่เกียรติดียศสูงกว่าพระโกศกุดั่นน้อย และพระโกศกุดั่นน้อยนี้ กรมหมื่นบาราบปรบักษ์ได้ทรงสร้างเติมขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๕ อีกองค์หนึ่ง

ที่ ๔ พระโกศไม่สิบสอง มีตำนานว่าสร้างในรัชกาลที่ ๑ เมื่อปีกุน จุลศักราช ๑๑๖๕ (พ.ศ. ๒๓๔๖) ทรงพระศพกรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท ครั้งนั้นหม่อมทองคำ ในบัดนี้พระโกศไม่สิบสองมี ๒ องค์ ว่าเป็นของเก่าองค์หนึ่ง เป็นของสร้างเติมขึ้นใหม่อีกองค์หนึ่ง แต่ไม่ได้ความว่าสร้างเติมขึ้นเมื่อไร สังเกตดูรูปทรงลวดลายทั้งสององค์ ไม่เห็นสมเป็นฝีมือช่างในรัชกาลที่ ๑ สักองค์เดียว

ที่ ๕ พระโกศทองใหญ่ สร้างในรัชกาลที่ ๑ เมื่อปีมะโรง จุลศักราช ๑๑๗๐ (พ.ศ. ๒๓๕๑)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้รื้อทองที่หุ้มกระดูกโกศกุดันมาทำพระโกศทองใหญ่ขึ้นไว้สำหรับพระบรมศพของพระองค์ เมื่อทำพระโกศองค์นี้สำเร็จแล้วโปรดฯ ให้เขาไปตั้งถวายทอดพระเนตรในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในปีนั้นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพสิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระอาลัยมากและใครจะทอดพระเนตรพระโกศทองใหญ่ออกพระเมรุตั้งพระเบญจา จึงโปรดฯ ให้เชิญพระโกศทองใหญ่ไปประกอบพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพเป็นครั้งแรก จึงเลยเป็นประเพณีในรัชกาลต่อมาที่พระราชทานพระโกศทองใหญ่ให้ทรงพระศพอื่นเป็นพิเศษนอกจากพระบรมศพ ได้มีบัญญัติจัดไว้ในห้องพระอาลักษณ์ลงมาจนถึงรัชกาลที่ ๔ กรมพระสมมตอมรพันธุ์พบบัญญัตินี้ได้ทรงจดต่อมาจันรัชกาลปัจจุบัน มีอย่างนี้

พระโกศทองใหญ่ ทรงพระบรม และพระศพ

(ตามที่จัดไว้เดิมในห้องพระอาลักษณ์)

ในรัชกาลที่ ๑

๑. กรมหลวงศรีสุนทรเทพ

ในรัชกาลที่ ๒

๒. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

๓. กรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๔. สมเด็จพระสังฆราชวัดราชสิทธาราม

๕. กรมหลวงพิทักษ์มนตรี

๖. กรมหลวงเทพวดี

ในรัชกาลที่ ๓

๗. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๘. กรมหมื่นสุรินทรรักษ์

๙. กรมขุนอิศราบุรี

๑๐. กรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๑. พระองค์เจ้าลักขณานุคุณ

๑๒. สมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี

๑๓. สมเด็จพระศรีสุลาไลย
๑๔. กรมหลวงเทพพลภักดิ์
๑๕. กรมหมื่นมามาตยาพิทักษ์
๑๖. กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ

ในรัชกาลที่ ๔

๑๗. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๘. สมเด็จพระนางเธอ พระองค์เจ้าโสมนัส
๑๙. กรมสมเด็จพระปรมาธิบดี
๒๐. กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร (เมื่อชก)
๒๑. กรมสมเด็จพระเดชาดิศร
๒๒. กรมหลวงมหิศวรินทรฯ (เมื่อชก)
๒๓. พระนางเธอ พระองค์เจ้ารำเพอ
๒๔. กรมหมื่นวิศนุนาถนิภาธร

(จดหมายห้องพระอาลักษณ์หมดเพียงเท่านี้ ก่อนนี้กรมพระสมมตอมรพันธุ์ทรงจด)

ต่อจากบัญชีนี้ที่ทราบ

กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ ทราบว่าไม่ได้เปลี่ยนแปลงไม่เสียหายทรงพระโกศมณฑปตลอดงาน

๒๕. พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒๖. กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส

ในรัชกาลที่ ๕

๒๗. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒๘. กรมหลวงวงศาธิราชสนิท (เมื่อชก)
๒๙. กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์ (เมื่อชก)
๓๐. สมเด็จพระนางเจ้า สุชนันทากุมารีรัตน
๓๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าพหุรัตมณีมัย กรมพระเทพนารีรัตน

- ๓๒. พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์
- ๓๓. กรมสมเด็จพระบาราบปรปักษ์
- ๓๔. กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์
- ๓๕. สมเด็จพระเชษฐาธิราช เจ้าฟ้ามหาวิชิตมหิศ
- ๓๖. กรมสมเด็จพระสุตารัตนราชประยูร
- ๓๗. สมเด็จพระเจ้าฟ้าสมมติวงศวิโรไทย กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ

ในรัชกาลปัจจุบัน

- ๓๖. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ๓๗. กรมหลวงวรเสถียรสุตา
- ๔๐. สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์
(จดต่อเมื่อจะลงพิมพ์)
- ๔๑. กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช (เมื่อชัก)
- ๔๒. กรมพระสมมตอมรพันธุ์ (เมื่อชัก)

ที่ ๖ พระโกศพระองค์เจ้า เรียกกันแต่แรกว่าโกศลังกา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริสร้างขึ้น แต่ครั้งยังทรงผนวช เป็นล่องสี่เหลี่ยมหุ้มผ้าขาว ยอดเป็นฉัตรระบายผาขาว เมื่อในรัชกาลที่ ๔ ทรงพระศพพระเจอลูกเธอที่ยังทรงพระเยาว์อยู่(ก่อนมีพระโกศมณฑลน้อย) ต่อมาโกศนี้สำหรับทรงพระศพพระองค์เจ้าวิงหน่า และพระองค์เจ้าตั้ง มาถึงรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระบรมพระยาบาราบปรปักษ์ จึงทรงคิดทำประกอบนอกขึ้น ต่อมากรมหมื่นบาราบปรปักษ์ทำเติมขึ้นใหม่อีกพระโกศหนึ่ง จึงมีอยู่เป็นเวลา ๒ พระโกศด้วยกัน

ที่ ๗ พระโกศทองน้อย

โปรดฯให้กรมพระเทเวศร์วัชรินทร์สร้างขึ้นตามอย่างพระโกศทองใหญ่เมื่อในรัชกาลที่ ๔ ปีขุน จุลศักราช ๑๒๑๓ (พ.ศ. ๒๓๙๔) สำหรับทรงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อผลัดพระโกศทองใหญ่ไปแต่ก่อนออกงานพระเมรุ เมื่อทรงพระบรมศพหรือตั้งงานพระศพคู่กับพระโกศทองใหญ่แล้วหุ้มทองคำ ถ้าในงานอื่นไม่หุ้ม กรมพระสมมตอมรพันธุ์ทรงจดคราวที่ใดหุ้มทองคำใช้นั้นไว้ มีอยู่ในท้ายบัญชีพระโกศทองใหญ่ อย่างนี้

พระโกศทองน้อยหุ้มทองคำขาว

- ๑. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ๒. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาพรหมเชษฐราช

พระโกศทองน้อยนี้ เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (มร.บ.ม. มาลากุล ณ อยุธยา) สร้างเมื่อในรัชกาลที่ ๕ อีกองค์หนึ่ง

ที่ ๘ พระโกศมณฑปน้อย โปรดฯให้สมเด็จพระเจ้าบรมมหาพิชัยญาติสร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๔ สำหรับทรงพระศพพระเจ้าลูกเธอที่ยังทรงพระเยาว์ ถาทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระโกศนี้หุ้มทองคำเฉพาะงาน

ที่ ๙ พระโกศมณฑปใหญ่ โปรดฯให้กรมขุนราชสีหวิกรมคิดอย่าง สร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีกุน จุลศักราช ๑๒๒๕ (พ.ศ. ๒๔๐๖) เอาแบบมาแต่พระโกศมณฑปน้อย ทรงพระศุภกรมพระพิทักษ์เทเวศรก่อน ด้วยกรมพระพิทักษ์เทเวศรพระรูปใหญ่โต พระศพลงลงพระโกศสามัญไม่ได้ ต้องทำล่องสี่เหลี่ยมขึ้นโดยเฉพาะ จึงโปรดฯให้สร้างพระโกศมณฑปนี้สำหรับประกอบล่องสี่เหลี่ยม พระโกศมณฑปใหญ่นี้ต่อมาสร้างขึ้นอีกองค์หนึ่ง แต่จะสร้างขึ้นเมื่อใดไม่ทราบแน่

ที่ ๑๐ โกศเกราะ สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีกุน จุลศักราช ๑๒๒๕ (พ.ศ. ๒๔๐๖) สำหรับศพเจ้ายาณีกรมดินทร ด้วยทานอวณ ศพลงลงสามัญไม่ได้ ต้องทำล่องสี่เหลี่ยม จึงโปรดฯให้ทำโกศเกราะขึ้นประกอบ ที่เรียก "โกศเกราะ" เพราะลายสลักเป็นเกราะรัด

ที่ ๑๑ โกศราชินิกุล โปรดฯให้กรมขุนราชสีหวิกรมสร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีขาล จุลศักราช ๑๒๒๘ (พ.ศ. ๒๔๐๖) พระราชทานให้ประกอบศพพระยามนตรีสุริยวงศ์(ชุ่ม บุนนาค)ก่อนผู้อื่น

ที่ ๑๒ พระโกศทองเล็ก โปรดฯให้กรมหมื่นปราปรปักษ์สร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีกุน จุลศักราช ๑๒๔๙ (พ.ศ. ๒๔๓๐) ทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ เป็นที่แรก แล้วได้ไซทรงพระศพเจ้านายต่อมา มีบัญญัติกรมพระสมมตอมรพันธุ์ทรงจัดไว้ในทายบัญญัติพระโกศทองใหญ่อย่างนี้

พระโกศทองเล็ก

๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์
๒. สมเด็จพระเจ้าฟ้าตรีเพชรรัตน์
๓. เจ้าฟ้านิภาจรัสศรี
๔. กรมขุนสุพรรณภาควดี
๕. พระองค์เจ้าอรุณศรีสมโภช

ที่ ๑๓ พระโกศทองรองทรง โปรดฯให้กรมหมื่นปราปรปักษ์สร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีชวด รัตนโกสินทรศก ๑๑๙ (พ.ศ. ๒๔๔๓) พระโกศองค์นี้นับเหมือนพระโกศองค์ใหญ่ สำหรับใช้แทนที่พระโกศทองน้อย เวลาที่จะต้องหุ้มทองคำ เพื่อจะไม่ให้ต้องหุ้มเขาและรื้อออกบ่อยๆ มีบัญญัติราวที่ไซทรงพระบรมศพและพระศพ กรมสมมตอมรพันธุ์ ทรงจัดไว้ในทายบัญญัติพระโกศทองใหญ่อย่างนี้

พระโกศทองรองทรง

ในรัชกาลที่ ๕

๑. กรมสมเด็จพระสุตารัตนราชประยูร
๒. สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระจักรพรรดิพงษ์
๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้า ศิริวราภรณ์โสภณ

ในรัชกาลปัจจุบัน

๔. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เวลาแต่งพระโกศทองใหญ่
๕. พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค
๖. สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี

ยังมีเครื่องประดับสำหรับพระโกศอีก เช่นพระโกศทองใหญ่มีดอกไม้เพชรเป็นพุ่มเข้าบิณฑ์ ดอกไม้ไหวเฟื่อง ดอกไม้เฒ่า ของเหล่านี้ประดับครบทุกอย่างแต่พระบรมศพ ภาพพระราชทานให้ทรงพระศพเจ้านาย โดยปกติไม่มีเครื่องประดับ ภาพพระราชทานเครื่องประดับด้วยมีเป็นชั้นๆกัน ชั้นต้นประดับพุ่มเข้าบิณฑ์กับเฟื่อง ชั้นสูงรองแต่พระบรมศพประดับดอกไม้เฒ่าด้วยอีกอย่างหนึ่ง พระโกศเจ้านายมีเครื่องประดับคือ ยอดพุ่มเข้าบิณฑ์และเฟื่อง ต่อที่ทรงบรรจุค้ำค้ำดีสูง จึงใช้เครื่องประดับ ภาพพระราชทานให้ทรงพระศพเจ้านายชั้นต่ำลงมาหรือขุนนาง ไม่ใช่เครื่องประดับ

.....

วินิจฉัยเรื่องตำนานพระโกศ

เมื่อในรัชกาลที่ ๖

พระองค์ท่านกับหม่อมฉันได้ช่วยกันแต่งหนังสือเรื่องตำนานพระโกศให้หอพระสมุดพิมพ์เล่ม ๑ ครั้นต่อมาเราจะได้พิจารณาพบเค้าเงื่อน และได้ความรู้ในเรื่องในเรือตำนานพระโกศเพิ่มเติมอีกหลายข้อ แต่ยังไม่ได้เขียนลงไว้เป็นลานลักษณะอักษร คือ

ข้อ ๑ พิจารณาดูโกศต่างๆ ซึ่งสร้างขึ้นแก่ในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ดูเหมือนจะมีแบบกำหนดศักดิ์โกศเป็น ๓ ชั้นโดยลำดับกัน ฟังสังเกตได้ด้วยรูปทรงฝาโกศ

ชั้นที่ ๑ โถศฝาเป็นทรงมงกุฏ

เช่นพระโกศทองใหญ่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดฯให้สร้างสำหรับทรงพระบรมศพของพระองค์เอง และมีโกศไม้สิบสองใบหนึ่งซึ่งทรงเป็นฝามงกุฏ (เป็นฝีมือช่างครั้งรัชกาลที่ ๒ หรือ ที่ ๓) แต่ตำนานพื้นฐานว่าทำตามรูปพระโกศไม้สิบสอง ซึ่งในหนังสือพงศาวดารว่าสร้างทรงพระศพกรมพระราชวังบวรวิษัยราชกาลที่ ๑ (เมื่อก่อนสร้างพระโกศทองใหญ่) โถศฝาทรงมงกุฏสำหรับแต่ทรงพระบรมศพกับพระศพเจ้านายซึ่งพระราชทานเกียรติยศอย่างสูงสุด

ชั้นที่ ๒ โถศฝาเป็นทรงยอดปราสาท

เช่นโกศกุดั่นซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดฯให้สร้าง(ก่อนโกศไม้สิบสองฝาทรงมงกุฏและพระโกศทองใหญ่) สำหรับทรงพระศพสมเด็จพระที่นั่ง ๒ พระองค์ และโกศ ๘ เหลี่ยมไซ้ทรงพระศพเจ้านายแตกก่อน

ชั้นที่ ๓ โถศฝาปริก เช่นโกศไม้สิบสองอีกใบหนึ่ง(แต่ปลีเป็นยอดเมื่อภายหลัง)

กับโกศโถสำหรับใส่ศพขุนนาง

หรือว่าโดยย่อ โถศต่างกันเป็น ๓ ชั้น คือ โถศสำหรับทรงพระบรมศพทำฝาเป็นมงกุฏ

โกศสำหรับทรงพระศพเจ้านายทำฝาเป็นทรงยอดปราสาท และโกศสำหรับศพขุนนางทำฝาเป็นทรงปริก

เป็นแบบแผนมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ขอนี้รู้ได้ด้วยมีโกศสร้างครั้งกรุงธนบุรีอยู่ ๒ ใบ

ใบหนึ่งเป็นโกศกลมฝาทรงมงกุฏ อีกใบหนึ่งเป็นโกศแปดเหลี่ยมฝาเป็นทรงปราสาท

มีเรื่องในพงศาวดารสอให้เห็นว่าโกศฝาทรงมงกุฏนั้น

พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดฯให้สร้างสำหรับทรงพระศพกรมพระเทพามาตย์พระราชชนนีพันปีหลวง

ซึ่งถวายพระเพลิงเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๘

โกศใบที่ยอดเป็นทรงปราสาทก็คงให้สร้างสำหรับทรงพระศพเจ้านายครั้งกรุงธนบุรี ตามแบบอย่างครั้งกรุงศรีอยุธยา

เพราะฉะนั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงโปรดฯให้สร้างโกศตามแบบเดียวกันสืบมา

เป็นแต่แก่พระโกศทองใหญ่เป็นแปดเหลี่ยม และแก่แบบโกศแปดเหลี่ยมฝาทรงยอดปราสาท

สำหรับทรงพระศพเจ้านาย ซึ่งของเดิมตัวโกศเป็นแต่จำหลักปิดทอง ให้ประดับกระจกเพิ่มขึ้น จึงเรียกว่าโกศกุดั่น

เมื่อมีพระโกศกุดั่นขึ้นแล้ว โถศแปดเหลี่ยมฝาทรงยอดปราสาทของเดิมก็ลดศักดิ์ลงมาสำหรับเจ้านายสามัญ

และที่สุดเอาไปใส่ศพเจาพระยา และสตรีมีบรรดาศักดิ์สูงก็มี

คงเริ่มพระราชทานเฉพาะแต่ศพที่เป็นพระญาติแล้วจึงเลิกกลายเป็นไปตามยศ

โกศสำหรับใส่ศพขุนนาง เดิมเห็นจะมีแต่ที่เรียกว่าโกศโถอย่างเดียว

มาสร้างโกศไม้สิบสองเพิ่มขึ้นเมื่อภายหลังรัชกาลที่ ๓(อันฝีมือทำโกศนั้นสอให้เห็น) แต่โกศไม้สิบสอง ๒

ในนั้นผิดกันขอบกล นาฬิกาธนาอยู่ คือ ใบหนึ่งฝาเป็นทรงปริก สอให้เห็นว่าสร้างสำหรับศพขุนนาง

คงเป็นชั้นเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีซึ่งสูงศักดิ์กว่าเจ้าพระยาจตุสดมภ์ที่ใช้โกศโถ

แต่โกศไม้สิบสองอีกใบหนึ่งนั้นฝาเป็นทรงมงกุฏและตัวโกศจำหลักกลายเป็นอย่างอื่นไม่เหมือนเบียดโกศไม้สิบสองที่เป็น

นคูกัน สอให้เห็นว่าสร้างแต่คราวและเพื่อกิจต่างกัน ลองคิดดูว่าจะสร้างสำหรับศพบุคคลชั้นไหน

เพราะโกศเจ้าก็มีโกศแปดเหลี่ยมฝาทรงยอดปราสาทอยู่แล้ว

ศพขุนนางก็มีโกศโถกับโกศไม้สิบสองฝาทรงปริกอยู่แล้ว

เห็นว่าบุคคลจำพวกเดียวกับที่ศักดิ์ไม่เข้ากับโกศอย่างใดทั้งสองอย่างนั้น คือที่เป็นเจ้านองพระราชวงศ์ เช่น

กรมขุนสุนทรภู่บุตร (เรื่องชาวเมืองชลบุรี ผู้ใดกระทำสัตย์เป็นพระภาคากับกรมพระราชวังบวรวิษัยราชกาลที่ ๑

มาแตกก่อน) ซึ่งศักดิ์เหมาะแก่ยศชั้นนั้น (บางทีจะสร้างเมื่อศพกรมขุนสุนทรภู่บุตรนั่นเอง

จึงเอารูปหุ่นพระโกศกรมพระราชวังบวรวิษัยเป็นแบบ) นอกจากกรมขุนสุนทรภู่บุตร

เมื่อพระศพกรมหมื่นนริทรภักดี(พระสามีของกรมหลวงนรินทรเทวี)ก็เห็นจะใช้โกศไม้สิบสองใบเดียวกัน

เพราะฉะนั้นต่อมาจึงใช้โกศไม้สิบสองใบนั้นสำหรับพระศพเจ้านายต่างกรมวังหน้าเป็นยุติ

(ชั้นหลังมาใช้โกศไม้สิบสองใบนั้นคละกันไป ไม่ได้แยกเป็นโกศสำหรับพระศพเจ้านายใบ ๑ สำหรับศพขุนนางใบ ๑ ตามลักษณะตัวโกศ คติเดิมจึงสูญไป)

ข้อ ๒ โกศต่างๆที่ลงบัญชีไว้ในหนังสือตำนานพระโกศนั้น สังเกตดูเป็นของสร้างต่อในรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ โดยมาก มีโกศซึ่งสร้างก่อนนั้นน้อยทีเดียว และยังเป็นโกศของสงวน เช่น พระโกศทองใหญ่และโกศกุดั่นก็หลายใบ เหลือโกศสำหรับใช้สักสามสี่ใบ เจ้านายและผู้มีบรรดาศักดิ์ศพลูกโกศก็มีมาก แมนในสมัยชั้นหลังเมื่อมีโกศมากขึ้นแล้ว บางคราวยังต้องเปลื้องโกศศพเก่าทิ้งไว้แต่ลงใน เอาโกศไปประดับศพใหม่มีเนื้อๆ เมื่อโกศมีน้อยจะอย่างไรกัน อธิบายข้อนี้ไปแล้วเห็นธรรมเนียมเก่า ปรากฏอยู่ในสำนวนจดหมายเหตุกรมวังครั้งกรุงศรีอยุธยา แต่งวาดวงงานพระศพ(เรียกในนั้นว่า"สมเด็จพระบรมศพ")เจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพ พระราชธิดาสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๘/๘ ไซคำเรียกลงในซึ่งทรงพระศพว่า "พระโกศ" เรียกพระโกศที่ประกอบนอกว่า "พระลอง" พิศเพราะถูกต้องตามจริง (แต่เหตุใดมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จึงเรียกกลับกันไปเสีย ข้อนี้หาทราบไม่) สำนวนในจดหมายเหตุนั้นสอนให้เห็นว่าที่เรียกศพลูกโกศ คือใส่ลงในเท่านั้น ที่เราเรียกว่าโกศเดี่ยวนี้เป็นแต่เครื่องประดับ ถ้าพระศพศักดิ์สูงก็ประกอบ "พระลอง" ประดับอยู่เสมอ ถ้าเป็นศพสามัญชั้นต่ำลงมาก็ใส่แต่ "โกศ" ตั้งไว้แต่ในเวลาฝังงานศพหรือเมื่อแห่ตั้งที่เมรุ จึงประกอบลอง(คือโกศนอก)เป็นเครื่องประดับ ประเพณีเดิมเห็นจะเป็นอย่างว่านี้ โกศลงในแม่ใส่ศพศักดิ์ชั้นต่ำจึงปิดทองหีบ (อย่างเดียวกับหีบทองหีบซึ่งเป็นหีบสูงศักดิ์รองโกศลงมา) ด้วยจะตั้งไว้ให้คนดู ถ้าเป็นของสำหรับซ่อนมีสิ่งอื่นปิดบังอยู่ข้างนอก ก็คงไม่ปิดทองให้สิ้นเปลืองเปล่าๆ

วินิจฉัยเรื่องประวัติโกศและ หีบ ศพที่อยู่ในพิพิธภัณฑสถาน

เมื่อราชบัณฑิตยสภาจัดพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร ได้ขอโกศโกบาย ๑ กับ หีบ ศพจำหลักลายมังกรใบ ๑ มาจากกระทรวงวัง เอามาตั้งในพิพิธภัณฑสถาน และได้ขอหีบ ประดับกระจกเป็นลายยามาจากวัดบวรนิเวศอีกใบ ๑ เอามาตั้งไว้ด้วยกัน เห็นว่าเป็นของอย่างวิสามัญ และมีเรื่องเนื่องกับพงศาวดารสมควรจะรักษาไว้มิให้สูญเสีย แต่เรื่องประวัติของ ๓ สิ่งนั้นไม่มีในจดหมายเหตุ หากรู้ด้วยพิจารณาหาหลักฐานในที่ต่างๆมาประกอบกัน จึงเขียนวินิจฉัยไว้ให้ปรากฏ

๑. วินิจฉัยโกศโก

โกศโกนับเป็นโกศศักดิ์ชั้นต่ำสำหรับใส่ศพขุนนาง มีอยู่ในคลังโกศหลายใบ แต่ใบที่เอามาไว้ในพิพิธภัณฑสถานนี้ แปลกกับโกศโกใบอื่นๆด้วย

ก) เห็นว่าเป็นของเก่ากว่า และรูปทรงงามกว่าเพื่อน

ข) ฝาเป็นทรงมงกุฎ แต่โกศโกใบอื่นฝาเป็นทรงปริกทั้งนั้น

ค) คนเฝ้าโกศกลัวโกศใบนี้ ถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์

ง) พนักงานรักษาโกศใบนี้ เคยเอาออกไปใส่ศพเจ้าพระยามนทร(น้อย) ที่เมืองนครศรีธรรมราช ไปตกจากเกรินหีบภูษามาลาตาย ตัวโกศแตกกร้าวเป็นหลายซีก (ตรวจดูข้างในโกศเห็นรอยแตกกร้าวมีเหล็กปริงยึดไว้หลายแห่งจริง และขอที่ว่าโกศตกหีบภูษามาลาตายที่เมืองนครฯก็มีเรื่องปรากฏจริง)

พิจารณาพิเคราะห์ที่กล่าวมา เห็นว่าโกศโกใบนี้เป็นของสร้างเมื่อครั้งกรุงธนบุรี ที่ทำฝาเป็นทรวงมวงกุฏสอวาเดิมสร้างสำหรับพระศพเจ้านายที่ทรงศักดิ์ชั้นสูงสุด เทียบกับเรื่องพงศาวดาร เห็นว่าพระเจากรุงธนบุรีคงโปรดฯให้สร้างสำหรับพระศพกรมพระเทพามาตย์พระราชชนนีพันปีหลวง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๘ สันนิษฐานต่อมาว่าเมื่อกองพระศพพระเจากรุงธนบุรี ก็คงใช้พระโกศโกใบนี้เองทรงพระศพเมื่อตั้งในพระเมรุ เพราะเป็นโกศชั้นสูงของพระเจากรุงธนบุรีมีอยู่แล้วในเวลานั้น เห็นจะไม่สร้างพระโกศชั้นใหม่ และอาจเป็นด้วยเหตุนี้เมื่อกองศพเจ้าพระยานคร(น้อย) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดฯให้เอาโกศโกใบนี้ไปใส่ศพ ด้วยทรงยกย่องว่าเป็นไอศของพระเจากรุงธนบุรี ที่คนกลัวกัน ก็อาจจะกลัวมาแต่แรกทรงพระศพพระเจากรุงธนบุรี มาทำทัฏษามาลาตาย ก็เลยถือกันว่าเป็น "โกศผีสิง" เรื่องตำนานน่าจะมิตั้งกลาวนี้ แต่เดิมเห็นจะไม่ไขพร้าเพรื่อ ต่อเมื่อผู้เรื่องเดิมของโกศหมดตัวไป ยังรูกันแต่เคยใส่ศพเจ้าพระยานครฯจึงใช้เป็นโกศชั้นต่ำสำหรับใส่ศพขุนนางต่อมา

๒. วินิจฉัย หีบ ลายมังกร

หีบ ใบนี้เป็นหีบแบบโบราณอย่างปากเผยไม่มีฝา ตัวหีบ จำหลักลายเป็นรูปมังกรไทย เคยใช้สำหรับศพขุนนางชั้นต่ำ ที่มีฐานันดรเพียงเป็นขุนและหลวงมาแต่ก่อน แต่ผู้ที่เอาใจใส่กระบวนช่างสังเกตวารูปหีบ และลายที่จำหลักหีบใบนี้ เป็นฝีมือช่างสมัยแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ เกากอนหีบ ศพของหลวงใบอื่นๆ จึงแนะนำให้เจ้าพนักงานเก็บรักษาไว้เป็นของโบราณ มิได้เอาออกใช้ใส่ศพหลายปี ครั้นจัดพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร เอามาพิจารณาก็เห็นเป็นของแปลก และมีลักษณะซึ่งได้สังเกตแต่ก่อนปรากฏหลายอย่าง คือ

ก) รูปมังกรที่จำหลัก เป็นอย่างเดียวกับที่จำหลักหีบของพระแก้วพระวิมานวังหน้า และที่หอมณเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งช่างวังหน้าสร้างในรัชกาลที่ ๑ เคออันนี้สอให้เห็นว่าหีบใบนี้เป็นฝีมือช่างวังหน้าครั้งรัชกาลที่ ๑

ข) หีบ ใบนี้ เมื่อสร้างทำเป็น หีบ ปิดทองประดับกระจกทั้งตัว ยังมีชั้นกระจกติดเหลืออยู่ที่หีบข้าง แต่หากใช้ลากถูกันจนขมุกขมอมจึงมิได้สังเกตเห็นมาแต่ก่อน เคออันนี้สอให้เห็นว่ามิไชของเลว คงเป็นของที่กรมพระราชวังบวรรัชกาลที่ ๑ ดำรัสสั่งให้สร้างขึ้นสำหรับศพที่ศักดิ์สูง

ค) ขนาด หีบ ลายมังกรใบนี้ ย่อมกว่า หีบ ศพสามัญ เคออันนี้สอให้เห็นว่าน่าจะสร้างขึ้นสำหรับศพผู้หญิง

เอาพิเคราะห์ที่พรรณนามาพิจารณาเทียบกับเรื่องพงศาวดาร สันนิษฐานว่า กรมพระราชวังบวรฯเห็นจะโปรดฯให้สร้างหีบลายมังกรใบนี้สำหรับศพ "นักชี" มารดาของนักงอคือพระสนมเอก นักชีนั้นเป็นเขมรมีบรรดาศักดิ์สูง (จะเป็นเจ้าหรือไม่ได้เป็น ไม่ทราบแน่ แต่เป็นชายาของสมเด็จพระนารายณ์(นักงอคตณ)เจากรุงกัมพูชา จึงได้เป็นมารดาของนักงอคือ) เมื่อเขามาอยู่ในกรุงเทพฯมาบวชเป็นรูปชี จึงเรียกกันว่า "นักชี" ปรากฏว่ากรมพระราชวังบวรฯทรงอุปการะมากถึงโปรดฯให้สร้างวัดสำหรับนักชี ให้เป็นที่สำนักนักชี อยู่ด้วยกันกับพวกชีบวราชที่วังหน้า(ตรงที่สร้างวัดบวรสุทธาราส เมื่อภายหลัง) และทรงสร้างวัดบางลำพู(คือวัดสังเวชวิศยารามบัดนี้) พระราชทานราชในนามของนักชีให้เป็นเกียรติยศตัว จตามเรื่องที่ปรากฏมาดูทรงยกย่องนักชีมาก แต่หากไม่มียศศักดิ์ในทางราชการ เมื่อสิ้นชีพจึงโปรดฯให้ทำ หีบ ลายมังกรประดับกระจกใบนี้ใส่ศพ เห็นว่าเรื่องตำนานของ หีบ ลายมังกรจะเป็นดังกลาวมา

๓. วินิจฉัย หีบ กุด้นลายยา

หีบ ศพใบนี้อยู่ในหอไตรวัดบวรนิเวศมาช้านาน จนไม่มีใครในวัดนั้นรู้ว่ามาอยู่แต่เมื่อใด เป็น หีบ ศพใคร หรือใครเอาไปไว้ในหอไตรนั้น แต่สังเกตดูลักษณะรูปทรงเหมือน หีบ ทองทึบของหลวง ผิดกันแต่ทำเป็นตัดมุมทั้ง ๔ มุมอย่างหนึ่ง กับประดับกระจกสีเป็นลายยาทั่วทั้ง หีบ อีกอย่างหนึ่ง สอให้เห็นวาคงเป็น หีบ ศพของผู้มีศักดิ์สูง แต่มิใช่หีบของหลวง อีกประการหนึ่งที่ หีบ ศพใบนี้เข้าไปอยู่ในหอไตรวัดบวรนิเวศก็หาพิศวง ด้วยวัดบวรนิเวศมีเจ้านายสูงศักดิ์ คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพระยาบรมมหาจักรพรรดิ ทรงครองติดต่อกันมาถึง ๖๕ ปี ตลอดเวลานั้นจะมีใครกล้าเอา หีบ ศพเข้าไปไว้ในหอไตร จะว่าพระองค์หนึ่งพระองค์ใดใน ๓ พระองค์นั้น ทรงยอมรับ หีบ ศพเข้ามาใส่สักมีภริยาใครได้รูปฎก ดูก็ไม่เห็นจะเป็นไปได้ เพราะดูหนังสือก็มีไซ้ไม่ขาดแคลน และ หีบ ศพก็เป็นของนาร้างเกียจอยู่ ถาหาความเป็นของอยู่ในหอไตรมาก่อน เหตุใดทั้ง ๓ พระองค์นั้น จึงไม่ทรงกำจัด หีบ ศพไปเสียจากหอไตรวัดบวรนิเวศ ดูก็ยิ่งหาพิศวง พิจารณาที่พรรณนามานี้สอให้เห็นว่า คงมีเรื่องตำนานของ หีบ ศพใบนี้ ทั้งเหตุที่สร้างและเหตุที่เอาไปไว้ในหอไตรวัดบวรนิเวศ

เมื่อคุณดูในเรื่องพงศาวดารและสืบถามความรู้อันอื่น แล้วพิจารณาดูลักษณะของ หีบ ประกอบกัน จึงได้ความคั่งกล่าวต่อไปนี้ คือ

เมื่อกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ ยังเป็นต่างกรมอยู่ในรัชกาลที่ ๒ ได้พระองค์เจ้าดาราวดี พระราชธิดาของกรมพระราชวังบวรรัชกาลที่ ๑ เป็นอัครชายา ครั้นพระสวามีเลื่อนพระยศเป็นกรมพระราชวังบวรในรัชกาลที่ ๓ พระองค์เจ้าหญิงดาราวดีก็ได้เป็นใหญ่ข้างฝ่ายในวังหน้า เรียกกันว่า "เสด็จข้างใน" อยู่มาเจ้าจอมมารดาน้อย ซึ่งเป็นพระชนนีพระองค์เจ้าหญิงดาราวดีถึงอนิจกรรม กรมพระราชวังบวรกับพระองค์เจ้าหญิงดาราวดี ทรงคาดว่าจะได้รับพระราชทานโกศใส่พระศพเป็นเกียรติยศเพราะเป็นชนนีของ"พระราชชายาพระมหาอุปราช" แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงพระราชดำริเช่นนั้น หาพระราชทานโกศใส่พระศพเจ้าจอมมารดาน้อยดองใส่ หีบ พระองค์เจ้าหญิงดาราวดีทรงโทมนัสน้อยพระทัย เพเพราะเหตุนี้ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ(บางที่จะเอาอย่างครั้งกรมพระราชวังบวรรัชกาลที่ ๑ ทำหีบศพนักขี) จึงโปรดให้สร้าง หีบ ขึ้นใหม่สำหรับใส่ศพเจ้าจอมมารดาน้อย

ตามคำของพวกเชื้อสายเจ้าฟ้าอิศราพงศ์ พระราชโอรสของพระองค์เจ้าหญิงดาราวดีกล่าวกันว่า กรมพระราชวังบวรโปรดให้ทำ " หีบ แกว" ใส่ศพเจ้าจอมมารดาน้อย ก็ตรงกับหีบใบนี้ที่ประดับกระจกเป็นลายยานั่นเอง และยังมีสิ่งสำคัญพิสดารอยู่ในพิพิธภัณฑสถานคือ พระเสลี่ยงของกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ (ซึ่งแปลงเป็นธรรมาสน) ก็ประดับกระจกเป็นลายยาได้เอามาเปรียบเทียบกับ หีบ ศพก็เห็นเป็นฝีมือเดียวกัน จึงเชื่อว่า หีบ ศพที่วານี้ เป็นของกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพทรงสร้างขึ้นเป็นแน่

นอกจากนั้นลักษณะของ หีบ ยังสอให้เห็นต่อไปถึงพระดำริของกรมพระราชวังบวรว่า ทรงระวังมิให้ฝืนประเพณีที่ห้ามมิให้ผู้อื่นไซ้เครื่องยศของหลวง คิดแก้ให้ผิดกัน แต่มิให้เร็วกว่า หีบ ของหลวงดังจะพึงเห็นได้คือ

- ก) ที่เอารูปทรง หีบ ทองทึบเป็นแบบ เพราะจะให้คนทั้งหลายเห็นว่า เป็น หีบ ศพชั้นศักดิ์สูง
- ข) ที่ทำตัดมุมทั้ง ๔ มุม เพื่อจะให้เห็นชัดว่ามีไซ้ หีบ ของหลวง
- ค) ที่ประดับกระจกเป็นลายยา เพื่อจะให้เห็นว่าวิเศษกว่า หีบ ทองทึบ

เหตุที่ หีบ ใบนี้จึงได้อยู่ในหอไตรวัดบวรนิเวศฯ ข้อนี้มีเค้าอยู่ในเรื่องประวัติของวัดนั้น ว่าเมื่อจะปลงศพเจ้าจอมมารดาน้อย กรมพระราชวังบวรโปรดให้สร้างเมรุที่ในอาณาเขตแขวงวังหน้า ครั้นเสร็จงานศพแล้วจึงทรงสร้างวัดบวรนิเวศขึ้นตรงที่ท่าเมรุนั้น มีพระอุโบสถกับหอไตรและการเปรียญมาแต่แรก ความขอนี้สอให้เห็นว่าเมื่อกรมพระราชวังบวรทรงสร้างหอไตรในวัดบวรนิเวศฯแล้ว คงทรงอุทิศ หีบ

ซึ่งทรงสร้างสำหรับศพเจ้าจอมมารดาน้อยนั้นให้ใช้เป็น หีบ สำหรับเก็บรักษาพระไตรปิฎกไว้ในหอไตรแต่เดิมมา เพราะเหตุนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาครองวัดบวรนิเวศ ในเวลากรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพสวรรคตแล้ว ทรงพระราชดำริว่า หีบ นั้นเป็นของกรมพระราชวังบวรฯผู้เป็นเจ้าของวัดทรงสร้างและอุทิศประทานไว้สำหรับวัด จึงโปรดฯให้คงอยู่อย่างเดิม โดยทรงเคารพต่อพระกุศลเจตนาของกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ก็ทรงดำริอย่างเดียวกัน หีบ นั้นจึงได้อยู่ในหอไตรตลอดมาจนหมดตัวผู้รู้เรื่องเดิม.

ที่มา : รัตนโกสินทร์ ๒๒๕ , บล๊อคแก๊งค์ ,

<http://www.bloggang.com/viewblog.php?id=rattanakosin225&group=2&date=28-03-2007&gblog=55>